

Регіональна історія України
Збірник наукових статей
Випуск 4

Розділ 5

ІСТОРИЧНА УРБАНІСТИКА

Чорновол Ігор (Львів)

**Історіографія Австралії
у світлі тези Тернера**

Романцов Олександр (Київ)

**Інститут київських військових
губернаторів: джерельна база**

Казьмирчук Марія (Київ)

**Соціально-регіональні аспекти
системи вербування робітників
у Київській губернії
наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст.**

Ігор Чорновол

**ІСТОРИОГРАФІЯ АВСТРАЛІЇ
У СВІТЛІ ТЕЗИ ТЕРНЕРА**

«Stand at Cumberland gap and watch the procession of civilization marching single file — the buffalo following the trail to the salt springs, the Indian, the fur trader and hunter, the cattle-raiser, the pioneer farmer — and the frontier has passed by. Stand at South Pass in the Rockies a century later and see the same procession with wider intervals between. The unequal rate of advance compels us to distinguish the frontier into the trader's frontier, the rancher's frontier, or the miner's frontier, and the farmer's frontier».
Frederick Jackson Turner¹

«There is a famous gap in the range of the Blue Mountains, that wall of rock and scrub which for a quarter of a century hemmed in this colony of New South Wales within the coastal plain. Stand at this gap and watch the frontiers following each other westward — the squatter's frontier which filled the western plains with sheep and laid the foundations of Australia's economy, the miners' frontier which brought Australian population and made her a radical democracy, the farmer's frontier which gradually and painfully tested and proved the controls of Australia's soil and climate. Stand a few miles further West on the Darling River, and see what these controls have done to the frontier. The farmers have dropped out of the westward-moving procession, beaten by aridity. Only the pastoralists and prospectors pass on. In the west centre of the continent, aridity has beaten even pastoralists. On the fringe of the dynamic society, there are left only a few straggling prospectors and curious anthropologists, infrequent invaders of the aboriginal reserves».
William Keith Hancock²

Під час Світової Колумбової вистави в Чикаго 1893 р. на з'їзді Американської історичної асоціації тридцятидвохлітній асистент Віконсинського університету Фредерик Джексон Тернер виступив з доповіддю «Значення фронтиру в історії США» (*The Significance of Frontier in American History*). Історик стверджував, що американське суспільство передовсім сформували відкриті фронтири Дикого Заходу і саме

¹ F.J.Turner, «The Significance of the Frontier in American History», *Rereading Frederick Jackson Turner. «The Significance of the Frontier in American History» and Other Essays. With Commentary by John Mack Faragher* (New York: Henry Holt & Company, 1994), p.39.

² Цит. за: John Greenway, *Australia: The Last Frontier* (New York: Dodd, Mead & Company, 1973), p.121-122.

Дикий Захід забезпечив державі демократичні принципи функціонування та розвинув американський індивідуалізм. Як згодом дефініював поняття фронтиру класик історіографії США Рей Аллен Біллінгтон, це «географічний регіон, прилеглий до незаселених регіонів континенту, де низький коефіцієнт заселеності та незвичайно багаті натуральні ресурси, досі неексплуатовані, дають малозабезпеченим винятковий шанс покращити своє соціальне та економічне становище»³.

Невеликий за обсягом текст Ф. Тернера спричинив безпрецедентну за тривалістю й за гостротою дискусію, яка не закінчилася й досі. Відтак Тернерове поняття фронтиру як поселення на нібито «вільних» землях межі «цивілізації» з «варварством» поступово змінилося до невпізнаності. Тепер дослідники здебільшого апелюють до сформованого 1940 року Овеном Латтімором, іншим видатним американським ученим, уявлення про фронтір як зону інтенсивної взаємодії різних культур. Як нещодавно уточнила дефініцію фронтиру Анна Холодна, це «обмежений простір змінних цінностей, де різні культури вперше стикаються з «іншістю» (*otherness*) й сприймають, пристосовують або одомашнюють її»⁴.

Вплив Ф. Тернера був відчутним не лише в галузі історії США, а й у порівняльних студіях історії. Ідею фронтиру успішно застосовували історики Латинської Америки, Канади, Нової Зеландії, Росії, Стародавнього Риму, Хорватії, України та багатьох інших країн. Мета цієї статті — проаналізувати вплив Ф. Тернера на історіографію Австралії⁵.

Історія

Для Європи Австралійський континент відкрили у XVII ст. іспанці, а дослідив голландський мореплавець Авель Тасман (1642–1644). Проте освоєння цих віддалених земель розпочалося набагато пізніше. 1770 р. Джеймс Кук дослідив східне узбережжя континенту та проголосив його британським володінням. Втім, з огляду на відстань, то була «небажана» колонія.

³ William W. Savage, Stephen Thompson, «The Comparative Study of the Frontier: An Introduction», *The Frontier. Comparative Studies*, vol.2 (Norman, 1977), p.6.

⁴ Kervin Lee Klein, *Frontiers of Historical Imagination. Narrating the European Conquest of Native America. 1890-1990* (Berkeley, Los Angeles, London, 1997), p. 210.

⁵ Стаття продовжує серію публікацій про порівняльний підхід до тези Тернера: І. Чорновол, «Дикий Захід» і «Дике Поле»: Україна в світлі тези Тернера», *Критика*, Київ, 2006, №6, с.26-28; Його ж, «Середньовічні фронтири та модерні кордони», *Критика*, 2006, №10, с.9-12; Його ж, «Фронтири Росії», *Критика*, 2007, №6, с.17-21; Його ж, «Географія фронтиру та її піонери» // *Критика*, 2008, №7-8, с.27-30; Його ж, «З історії історичної науки в США: історіографія Латинської Америки і «теза Болтона» // *Історіографічні дослідження в Україні*, Київ, 2008, вип. 19, с.132-157.

У зв'язку з втратою значної частини північно-американських земель британські державні мужі зіткнулися з пекучою проблемою ізоляції кримінальних злочинців своєї країни (близько 100 тис. у 1783 р.). Досі їх вивозили до Америки (за 50 років напередодні війни за незалежність — близько 50 тис. осіб), а після утворення США це було вже неможливо. Тоді й постав план утворення пенітенціарних колоній на території ізольованого материка. Першу колонію для засуджених засновано на південно-східному узбережжі Нового Південного Уельсу 26 січня 1788 р. (700 в'язнів та 200 солдатів на чолі з генерал-губернатором). Очевидно, про будь-яку схожість до американського фронтиру вільних фермерів не могло бути й мови. Неодмінними атрибутами ранніх поселень Австралії були автократизм і корупція урядників, жорстокість в'язнів, нечувані коливання цін, а основною валютою — алкоголь. Постало суспільство, соціум примусової праці якого був хронологічним попередником сталінського ГУЛАґу. Нічого дивного, що попри зусилля і добру волю губернаторів, британці відмовлялися мігрувати до Австралії впродовж тривалого часу. Практика заслання злочинців до Австралії припинилася у міжчасі 1836–1867 рр. Всього до Австралії заслали 137161 особу.

Наступний етап заселення континенту пов'язаний з вільною міграцією. Виявилось, що землі Нового Південного Уельсу багаті та родючі. Додатковим стимулом для мігрантів був розквіт в Австралії виробництва вовни. Піонер Джон Макартур зумів вивести породу овець, які давали дешево (2/3 британської ціни) та якісну вовну. За цей успіх британський уряд 1803 р. нагородив Дж. Макартура 5000 акрів землі. Тож якщо на початку XIX ст. майже всі гатунки якісної вовни британці імпортували з Іспанії, то через тридцять років імпорт з Австралії перевищив іспанський.

Розпочинаючи з 1820-х років, вільна міграція набрала масового характеру, відтак структура населення колоній Австралії зазнала істотних змін: 1820 р. — 13814 в'язнів, 13415 звільнених з ув'язнення, 2466 вільних поселенців; 1841 р. — 26977 в'язнів, 19395 звільнених з ув'язнення, 82354 вільних поселенців. Більшість з них були зайняті в галузі розведення овець, а значна частина скватерів (на відміну від своїх американських двійників, де скватерами називали осіб, які захоплювали земельні ділянки самовільно, скватери Австралії випасали стада поза межами встановлених урядом лімітів поселень) зовсім не зважала на офіційні заборони рухатися в тому чи іншому напрямках. 1836 р. уряд скасував усі обмеження на пересування населення в Австралії. Однак і в цей період економіка Австралії все ще базувалася на примусовій праці: здебільшого скватери експлуатували в'язнів у спосіб, схожий (хоч не ідентичний) на експлуатацію чорношкірих рабів на плантаціях південних штатів США. Розміри пасовищ найуспішніших австра-

лійських табунщиків вражають не менше: четверо з них володіли землями, загальна площа яких перевищувала територію Бельгії.

1851 р. в Австралії відкрили золото. Ця та наступні «золоті лихоманки» (на взір американських) істотно посприяли процесові міграції та освоєнню континенту. Внаслідок урядового сприяння розвитку виробництва злакових культур, після 1861 р. в Австралії також поширився інститут дрібного фермерства. Відтак розпочалася їхня боротьба проти табунщиків, яка завершилася перемогою останніх. Поступово австралійське фермерство розорилося, для Австралії кінця XIX ст. притаманне велике землеволодіння у формі неосяжних пасовищ жменьки табунщиків, з одного боку, значна кількість пролетаріату та поширення соціалізму, з іншого. Водночас позбавлене засобів для існування населення поступово мігрувало до міст, нині його 60% сконцентроване навколо столиць шести австралійських штатів Сідней, Мельбурн, Брісбейн, Перт, Аделаїда, Дарвін.

1901 р. шість колоній сформували федеративну Австралійську Співдружність (офіційна назва держави — *Commonwealth of Australia*). Формально Австралія досі є британським домініоном, членом Британської Співдружності, а королева Великобританії — водночас австралійським монархом.

За 150 років британського панування чисельність австралійських аборигенів зменшилася з 350 тис. до 57 тис. 2001 р. корінне населення країни налічувало близько 410 тис. осіб⁶.

Історіографія

Автором першої спеціальної монографії про Австралію в порівняльному контексті тези Тернера був Фред Александер (1899–1996) — перший декан історичного факультету з Університету штату Західна Австралія у Перті (Perth). Випускник Мельбурнського університету, історик спеціалізувався в галузі локальної історії Західної Австралії, а також міжнародних стосунків⁷. 1947 р. Ф. Александер опублікував монографію «Рухомі фронтири. Американська тематика та її застосування в історії Австралії», котра підсумувала його зацікавлення порівняльними аспектами тези Тернера⁸. Ф. Александер розглянув особливості австралійського фронтиру в такій почерговості: фронтір як фактор консолідації

⁶ James G. Leyburn, *Frontier Folkways* (New Haven — London: Yale University Press, Humfrey Milford, Oxford University Press, 1935); <http://en.wikipedia.org/wiki/Australia>.

⁷ [http://en.wikipedia.org/wiki/Fred_Alexander_\(historian\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Fred_Alexander_(historian)).

⁸ Fred Alexander, *Moving Frontiers. An American Theme and its Application to Australian History* (Melbourne University Press, 1947).

австралійської нації; фронтір і американська демократія; культурні та релігійні впливи фронтіру. Фронтір, безумовно, став основним фактором формування окремішньої національної ідентичності австралійців. Історик вважав, що в Австралії демократія багато в чому завдячує гірничому фронтіру 1850-х, до певної міри також 1880–1890-х років. Але водночас вчений застерігав від надмірних перебільшень. Хоча індивідуалізм фронтіру притаманний австралійській історії, проте австралійці більше схильні до колективізму та пошани до влади, ніж американці. Пояснень цьому є маса — від тривалої переваги підневільної над вільною колонізацією (колись) до відсутності у тред-юніонів Австралії ідеологічного драйву (в ХХ ст.) та надмірної централізації культурного життя. Ф. Александер схилився до прийняття запропонованого 1941 р. австралійським журналістом та істориком Браяном Фіцпатріком поняття «фронтіру великих босів» (*big man's frontier*), який протиставив цю рису австралійського фронтіру суспільству дрібних фермерів США (*small man frontier*)⁹. Себто, якщо в США розвиток індивідуалізму стимулювали дрібні землевласники, в Австралії середини ХІХ ст. декілька табунщиків, банкірів та купців, з одного боку, та величезний клас безземельних батраків, з іншого, сприяли розвитку колективізму. Оскільки повсякденне життя в США та Австралії сприяло поширенню особливо емоційних християнських віровчень, найбільш доцільними Ф. Александрові видавалися паралелі в галузі релігії.

Водночас з працями Ф. Александера з'являлися й статті Вільяма Кейта Генкока (1898–1988), випускника Мельбурнського та Оксфордського університетів. Після повернення додому В. Генкока запросили на посаду професора Аделаїдського університету (1924–1933). Проте 1934 р. вчений прийняв запрошення від Бірмінгемського університету (1934–1944), де він зробив чудову кар'єру. Під час Другої світової війни був членом тіньового кабінету міністрів Великобританії (*War Cabinet Offices*), автор праці «Survey of British Commonwealth Affairs, 1918-1939» (London: Oxford University Press, 1937–1942) у трьох томах, головний редактор офіційної «Історії Другої світової війни» (останній том цього видання з'явився 1993 р.), професор Оксфордського університету (1944–1949), професор Лондонського університету (1949–1956); за персональну активну участь у громадянській обороні Великобританії історика відзначили шляхетським титулом 1953 р., 1965 р. — Орденом Британської імперії. 1957 р. В. Генкок

⁹ Brian Fitzpatrick, «The Big Man's Frontier and Australian Farming», *Agricultural History*, v. 21, no.1 (January, 1947), p. 8–12; Ф. Александер посилався на іншу роботу Б. Фіцпатріка: B. Fitzpatrick, *The British Empire in Australia. An Economic History, 1834–1939* (Melbourne University Press, 1941). Детальніше про Б. Фіцпатріка дивись: <http://www.history.unimelb.edu.au/Fitzpatrick/>

повернувся до Австралії, де став професором Австралійського національного університету (1957–1965). Нині ім'я видатного історика носить один з підрозділів Бібліотеки Австралійського національного університету¹⁰.

Вперше паралелі між США та Австралією В. Генкок провів у своїй книзі «Австралія» (1930) — у дусі Токвіля, однак, а не Тернера¹¹. Проте вже другий том його «Огляду справ Британської співдружності» (1940) написаний під безумовним впливом класика історіографії США. Детальніше погляди на перспективи порівняння фронтирів Австралії та США В. Генкок виклав у доповіді на конференції «Фронтир в американському житті. Фредерик Джексон Тернер та значення його підходу сьогодні» у Канзаському університеті та опублікованій у США під псевдонімом¹². Тож провівши паралелі між фронтами США та Австралії, В. Генкок наголосив на відмінностях між ними. Австралійські пустелі менше придатні для життя, ніж пустелі США; тому в Австралії заселені лише краї континенту. Історія австралійського Заходу розпочалася 1813 р., коли переселенці перетнули Голубі Гори та відкрили чудові пасовища. 1829 р. британський уряд заборонив переходити межі дев'ятнадцяти колоній, але як і в США, це було без сенсу; В. Генкок порівняв рух австралійських переселенців на захід з міграцією арабських номадів. Водночас розпочалося суперництво між дрібними фермерами та пасторалістами. У цій боротьбі перемогли останні. Як наслідок — феномен «фронтиру великих босів», концентрація багатств (стад овець передовсім) в руках незначної частини населення. За десять років після відкриття золота (1851) населення Австралії зросло від 405 тис. до 1 млн. 200 тис. Поступово шахтарський соціум став носієм ідей тред-юніонізму та марксизму; австралійські тред-юніони сформували уряд вже у 1890-і роки. Феномен *melting pot* (тиглю) Австралії не притаманний: аборигени не становили такої істотної перешкоди для англосаксонських переселенців, як в історії США, змішані шлюби відсутні, у XIX ст. уряд ретельно дбав про расову чистоту австралійської нації, відтак 97% громадян цієї країни — британського походження, 99% — європейського; американських плантаторів з чорношкірими рабами сюди не пустили. Істотнішим був вплив духу фронтиру на духовність. Прикметно, що найпопулярнішим героєм австралійського фольклору є гангстер Нед Келлі, відомий завдяки впертому опорюванню владі.

¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Keith_Hancock

¹¹ W.K.Hancock, *Australia* (London: Ernest Benn Limited, 1930).

¹² Norman D. Harper, «Turner the Historian: Hypothesis or Process? With Special Reference to Frontier Society in Australia», *University of Kansas City Review* 18 (Autumn 1951), p. 76–86. Див. також: N.Harper, «Frontier and Section: A Turner Myth», *Historical Studies: Australia and New Zealand* 5 (May, 1952), p.135–153.

Схожою була історична схема новозеландського фронтиру: на противагу США, від індивідуалізму до державного соціалізму.

У 1950-х роках В. Генкок зазнав впливу метрополітарної школи канадської історіографії, а саме ідеї Дж. Керлеса про блукаючі метрополії. В. Генкок вважав, що концепція переростання фронтирів у метрополії надається не лише до історії Канади, а й Австралії¹³.

Третім піонером підходу до історії Австралії в дусі тези Тернера був професор Аделаїдського університету Г. Портус¹⁴.

1958 р. з друку вийшла монографія Рассела Ворда «Австралійська легенда», в якій простежено процес формування національної ідентичності австралійців¹⁵. Фактично це адаптований текст докторської дисертації, який автор захистив в Австралійському національному університеті. Зауваживши слідом за своїми попередниками, що концепція Ф. Тернера спрацювала в Австралії далеко не в такому обсязі, як у США, Р. Ворд все ж простежив чіткі паралелі в галузі формування суспільних ідеалів, фронтирних, а згодом і національних ідентичностей.

Гаррі Аллен, професор історії США Лондонського університету, продовжив австралійську паралель тези Тернера в британській історіографії¹⁶. Відзначивши доцільність таких порівнянь, Г. Аллен водночас був набагато стриманішим у своїх загальних висновках, ніж його австралійські попередники. Прикметно, що обгрунтувавши предмет дослідження, історик водночас зачитував афоризм Майлса Франкліна «Австралія не мала фронтиру ніколи. Вона мала малозаселені регіони (*an outback*)». Тож наголошуючи на розбіжностях між фронтами США та Австралії, у відношенні до останньої Г. Аллен здебільшого вживав поняття *an outback*, а не *the frontier*. Поглибивши зауважені В. Генкоком та Ф. Александером розбіжності, Г. Аллен зауважив, що фронтирний досвід Австралії не перевищував всього третину її історії, тоді як у США — щонайменше

¹³ Keith Hancock, «The Moving Metropolis», *The New World Looks at Its History. Proceedings of the Second International Congress of Historians of the United States and Mexico*, ed. by Archibald Lewis and Thomas F. McGann (Austin: The University of Texas Press, 1963), p. 135-141.

¹⁴ G.V.Portus, «Americans and Australians», *The Australian Quarterly*, vol.XIV, no2, (June 1942), p.30-41.

¹⁵ Russel Ward, *The Australian Legend* (London — Wellington — New York — Melbourne: Oxford University Press, 1958).

¹⁶ Allen, H.C., *Bush and Backwoods. A Comparison of the Frontier in Australia and the United States* (Sidney, London, Wellington, Melbourne: Angus & Robertson, Michigan State University Press, 1959). Див. також: H.Allen, «F.J.Turner, and the Frontier in American History», *British Essays in American History*, ed. by H.Allen and P.C.Hill (New York: St. Martin's Press Inc., 1957). «Bush» — загальноновживаний австралійський еквівалент до американського поняття «frontier».

три чверті. Історії Австралії масові міграційні потоки на західні землі не притаманні. Австралійський фронтір символізує передовсім олігарх-пастораліст, а не самодостатній селянин. Так само ескалація насильства на австралійському фронтірі ніколи не сягнула американського рівня. Але водночас Г. Аллен визнав важливу роль спільного фронтірного досвіду (*bush experience*) у процесі консолідації австралійської нації, а «золотої лихоманки» 1850-х — у формуванні федеративної моделі держави.

Засвоївши наратив фронтіру завдяки передовсім працям В. Генкока та Ф. Александера, австралійські історики наступних поколінь не розвивали й не критикували їхні ідеї, поглибивши хіба що дослідження впливу фронтірного минулого на формування національної ідентичності австралійців. У 1980-х роках професор Тасманського університету Генрі Рейнолдс вперше звернув увагу на проблему сприйняття фронтіру аборигенами¹⁷, а невдовзі в Австралії знайшла своїх прихильників також ідейна спадщина «нової західної школи» США. Тож за прикладом своїх американських колег сучасні австралійські історики стали наголошувати на деструктивних наслідках діяльності піонерів для екології континенту, на геноциді аборигенів — передовсім¹⁸.

Яке глибоке коріння пустила концепція Тернера в австралійській історіографії, свідчить і нещодавня колективна монографія про зв'язок між фронтірним минулим та ідентичністю сучасних австралійців з акцентом на дилемі аборигенів і колонізаторів, історії довкілля та паралелями з історією Канади¹⁹. «Дикий, нецивілізований статус довкілля та аборигенів часто вважають за відправні точки національної ідентичності, розглядаючи їх як неминучі «інші» чинники в процесі цивілізування, расової та статевої структуризації формованої нації та ідеалізуючи як необхідні джерела національної ідентичності. Іншими словами, концептуально фронтір поєднує довкілля та аборигенів з нацією через жорсткий медіум кризи. Найприкметніша особливість цієї ідеології полягає в тому, що недиференційована природа автохтонного населення та довкілля сприяє мутаціям національної ідентичності», — стверджує редактор

¹⁷ Henry Reynolds, *The Other Side of the Frontier. Aboriginal Resistance to the European Invasion of Australia* (UNSW Press, 2006, 1-st edition — 1981). www.books.google.com; H.Reynolds, *Frontier: Aborigines, Settlers, and Land* (Sydney: Allen and Unwin, 1987).

¹⁸ *Frontier Conflict. The Australian Experience*, ed. by Bain Attwood & S.G. Foster (Canberra: National Museum of Australia, 2003). Це матеріали конференції в Національному Музеї Австралії.

¹⁹ *Dislocating the Frontier. Essaying the Mystique of the Outback*, edited by Deborah Bird Rose and Richard Davis (Canberra: Australian National University Press, 2006).

тому професор Університету штату Західна Австралія Річард Дейвіс. Зауважимо, що автори текстів водночас охоче оперували ідеями і Ф. Тернера, Ф. Александера — В. Генкока і «нової західної школи» історіографії США, черпаючи з цих концепцій — нерідко суперечливих — конструктив для пристосування національної історії Австралії до вимог сьогодення.

Як і у випадку з канадським фронтиром, пишучи про Австралію, американські історики воліли посилатися на праці своїх австралійських колег. За жанром це були огляди історіографії, притому нерідко фронтери Австралії розглядалися у порівняльному контексті не лише історії США, а й Канади²⁰. Єдиний виняток становить монографія піонера компаративного підходу до тези Тернера — Джеймса Лейберна «Frontier Folkways» (1935), який коротко оглянув ранню історію фронтиру Австралії у числі інших світових фронтирів. Для повноти картини варто згадати також науково-популярну книгу письменника й антрополога Джона Грінвея «Австралія: останній фронтір» (1972) на предмет уявлень про Австралію в США та про США в Австралії, або мікс даних з історії, географії, антропології та літератури²¹.

Отже, історію австралійського фронтиру можна поділити на такі періоди:

Пеніциктарний період, пов'язаний із заснуванням і домінуванням перших європейських поселень як таборів примусової праці для британських кримінальних злочинців (1788–1830).

Пасторальний період, пов'язаний з домінацією індустрії розведення овець у економіці країни (1830–1851).

²⁰ Paul K. Sharp, «Three Frontiers: Some Comparative Studies of Canadian, American, and Australian Settlement», *Pacific Historical Review*, no 4 (1955), p.369-378; W.Turrentine Jackson, «Australians and the Comparative Frontier», *The Walter Prescott Webb Memorial Lectures. Essays on Walter Prescott Webb* (Austin and London: University of Texas Press, 1967), p.17-52; Wilbur Jackobs, «The Fatal Confrontation: Early Native-White Relations in the Frontiers of Australia, New Guinea, and America — A Comparative Study», *Pacific Historical Review*, vol XL, no 3, p.283-309; Robin Winks, *The Myth of the American Frontier: Its Relevance to America, Canada, and Australia*, (Leicester, Eng., 1971, Sir George Watson Lecture Delivered in the University of Leicester 21 January 1971); Robert Winks, «Australia, the Frontier, and the Tyranny of Distance», *Essays on the Frontiers in World History*, ed. with the Introduction by George Wolfskill and Stanley Palmer (The W.P.Webb Memorial Lecture, Arlington: University of Texas, 1983), p.135-165. У такому ж руслі написана стаття одного канадського історика: A.L.Burt, «If Turner Looked at Canada, Australia, and New Zealand When He Wrote about the West», *The Frontier in Perspective*, ed. by Walker Wyman and Clifton B.Kroeber (Madison: University of Wisconsin Press 1965, 1 edition — 1957), p.59-78.

²¹ John Greenway, *Australia: The Last Frontier* (New York: Dodd, Mead & Company, 1973). Рецензія Вільбера Джекобса: *Pacific Historical Review*, vol.44, no 2 (May 1973).

Період «золотих лихоманок» (1851-1890), які остаточно посприяли заселенню континенту, становленню промисловості Австралії та, на думку багатьох дослідників австралійського фронтиру, демократизували країну. Утім, з огляду на малонаселеність центральних регіонів австралійський фронтір остаточно «не закритися» і досі.

В історію Австралії тезу Тернера впровадили австралійські історики Фред Александер та Вільям Кейт Генкок у 1940-і роки. Провівши чіткі паралелі між історією фронтірів США та Австралії, водночас вони акцентували увагу також і на розбіжностях. Розбіжності полягали насамперед у швидкому занепаді фронтиру дрібних фермерів та домінації пасторального «фронтиру великих босів» (*big man's frontier*). Та водночас вони вважали, що «золота лихоманка» 1851 р. дійсно сприяла розвитку демократії в Австралії.

Завважимо, що розвиток уявлення про минуле Австралії як фронтиру частково справив вплив також на історіографію США. Так, термін *big man's frontier*, впроваджений у науковий обіг австралійцем Б. Фіцпатріком 1941 р., швидко засвоїла й вся американська історіографія порівняльних фронтірів. Та водночас, за винятком піонера компаративного підходу до тези Тернера Джеймса Лейберна, американські історики уникали самостійних досліджень фронтірів Австралії та обмежувалися історіографічними оглядами.